

KORRUPSIYANING IQTISODIYOTGA SALBIY TA'SIRI

Sobirov Ubaydullo G'ofurjon o'g'li

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Iqtisodiyot va pedagogika fakulteti

Iqtisodiyot yo'nalishi 25.07 - guruh talabasi

Email: usobirov896@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Asranov Xabibullo**

“Kompyuter injiniringi va raqamli texnologiyalari” kafedrası katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada korrupsiya hodisasining iqtisodiyotga ko'rsatadigan salbiy ta'siri keng qamrovda, nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Korrupsiya iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillardan biri bo'lib, davlat byudjeti barqarorligiga, investitsion muhitga, bozor mexanizmlarining samarali ishlashiga hamda aholi farovonligiga jiddiy zarar yetkazadi. Maqolada korrupsiyaning iqtisodiy mohiyati, uning makro va mikroiqtisodiy darajadagi oqibatları, shuningdek, O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning iqtisodiy ahamiyati tahlil etiladi. Tadqiqot davomida mahalliy ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va statistik ma'lumotlardan foydalanildi. O'rganish natijalari korrupsiyaga qarshi samarali kurash iqtisodiy o'sishni ta'minlashning muhim sharti ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: korrupsiya, iqtisodiyot, iqtisodiy o'sish, investitsiya muhiti, davlat byudjeti, yashirin iqtisodiyot, iqtisodiy xavfsizlik, shaffoflik.

KIRISH: Hozirgi davrda jahonda iqtisodiy rivojlanish darajasi davlat boshqaruvi sifatiga, qonun ustuvorligiga va jamiyatdagi shaffoflik darajasiga bevosita bog'liq bo'lib bormoqda. Aynan shu omillar orasida korrupsiya masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Korrupsiya jamiyatning barcha sohalariga, xususan iqtisodiyotga chuqur singib ketgan salbiy hodisa bo'lib, u iqtisodiy taraqqiyot sur'atlarini sekinlashtiradi, bozor mexanizmlarining buzilishiga olib keladi va ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytiradi. Iqtisodiy adabiyotlarda korrupsiya ko'pincha iqtisodiy resurslarning samarasiz taqsimlanishiga sabab bo'luvchi omil sifatida talqin qilinadi. Chunki korrupsiyaga moyil muhitda iqtisodiy qarorlar bozor qonuniyatlari, raqobat va samaradorlik asosida emas, balki shaxsiy manfaatlar, pora va tanish-bilishchilik asosida qabul qilinadi. Natijada eng samarali loyihalar emas, balki korrupsion manfaatlar bilan bog'liq loyihalar moliyalashtiriladi. Bu holat esa iqtisodiy o'sish imkoniyatlarini keskin cheklaydi. Korrupsiyaning iqtisodiyotga ta'siri, avvalo, investitsion muhitda namoyon bo'ladi. Korrupsiya yuqori bo'lgan mamlakatlarda investorlar uchun huquqiy

kafolatlar zaiflashadi, shartnomalar ijrosi ta'minlanmaydi va biznes yuritish xarajatlari ortadi. Bu esa xorijiy va mahalliy investitsiyalarning kamayishiga olib keladi. Natijada yangi ish o'rinlari yaratilmaydi, ishlab chiqarish kengaymaydi va iqtisodiy o'sish sekinlashadi. Shuningdek, korrupsiya davlat byudjeti barqarorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Davlat xaridlari, soliq tizimi, subsidiyalar va litsenziyalash jarayonlarida korrupsion holatlarning mavjudligi byudjet mablag'larining maqsadsiz sarflanishiga olib keladi. Byudjet daromadlarining kamayishi esa sog'liqni saqlash, ta'lim, infratuzilma kabi ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini cheklaydi. Bu holat, o'z navbatida, aholi farovonligining pasayishiga sabab bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida korrupsiyaga qarshi kurash masalasi muhim vazifalardan biri sifatida belgilandi. Ayniqsa, so'nggi yillarda davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish, davlat xizmatlarini raqamlashtirish, ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash orqali korrupsion xavflarni kamaytirishga qaratilgan keng ko'lamlı chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi va maxsus vakolatli organlarning tashkil etilishi iqtisodiy munosabatlarda halollikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, korrupsiyaning iqtisodiy oqibatlarini chuqur o'rganish ilmiy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Chunki korrupsiya nafaqat bugungi iqtisodiy ko'rsatkichlarga, balki uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanish istiqbollari ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. U yashirin iqtisodiyotning kengayishiga, soliq bazasining qisqarishiga, iqtisodiy tengsizlikning kuchayishiga sabab bo'ladi. Natijada iqtisodiy xavfsizlikka tahdid yuzaga keladi. Mazkur ilmiy maqolaning asosiy maqsadi korrupsiyaning iqtisodiyotga salbiy ta'sirini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish, uning asosiy mexanizmlarini aniqlash hamda korrupsiyaga qarshi kurashning iqtisodiy samaradorligini baholashdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishish uchun korrupsiyaning iqtisodiy mohiyati, uning investitsion muhitga, davlat byudjetiga, yashirin iqtisodiyotga va aholi farovonligiga ta'siri alohida bo'limlarda ko'rib chiqiladi. Kirish qismida ko'rib chiqilgan masalalar shuni ko'rsatadiki, korrupsiya iqtisodiy rivojlanish yo'lidagi eng jiddiy to'siqlardan biri bo'lib, unga qarshi kurash kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Aynan shu jihatlar mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilab beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI: Mazkur maqolada tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning umumiy va maxsus metodlaridan keng foydalanildi. Jumladan, tahlil va sintez metodi yordamida korrupsiyaning iqtisodiy mohiyati va uning oqibatlari o'rganildi. Induksiya va deduksiya usullari orqali alohida iqtisodiy holatlardan umumiy xulosalar chiqarildi. Tizimli yondashuv asosida korrupsiya iqtisodiy tizimning tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqildi. Shuningdek, qiyosiy tahlil metodi yordamida turli iqtisodiy ko'rsatkichlar korrupsiya darajasi bilan solishtirildi. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari,

davlat statistika ma'lumotlari hamda mahalliy iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlari asosiy axborot manbai sifatida foydalanildi.

ASOSIY QISM: Korrupsiya iqtisodiy munosabatlar tizimida norasmiy, qonunga xilof mexanizmlarning shakllanishiga olib keluvchi murakkab hodisa hisoblanadi. Iqtisodiy nazariya nuqtai nazaridan korrupsiya bozor mexanizmlarining tabiiy ishlashiga jiddiy to'sqinlik qiladi. Chunki bozor iqtisodiyoti sharoitida resurslar erkin raqobat, talab va taklif asosida taqsimlanishi lozim. Korrupsion muhitda esa bu tamoyillar buziladi va iqtisodiy qarorlar norasmiy kelishuvlar asosida qabul qilinadi. Korrupsiya mavjud bo'lgan sharoitda davlat organlari tomonidan qabul qilinadigan qarorlar iqtisodiy samaradorlikni emas, balki mansabdor shaxslarning shaxsiy manfaatlarini aks ettiradi. Masalan, litsenziya, kvota yoki davlat buyurtmasi olish jarayonida pora berish orqali ustunlikka erishish mumkin bo'ladi. Natijada iqtisodiy jihatdan samarali bo'lgan subyektlar emas, balki korrupsion aloqalarga ega bo'lgan subyektlar bozorda ustun mavqega ega bo'ladi. Bu holat iqtisodiy raqobatni izdan chiqarib, monopollashuv jarayonlarini tezlashtiradi. Shuningdek, korrupsiya narx mexanizmining buzilishiga olib keladi. Davlat xaridlari yoki infratuzilma loyihalarida sun'iy ravishda narxlarning oshirilishi keng tarqalgan korrupsion amaliyotlardan biridir. Bunda loyihaning haqiqiy qiymati bilan shartnomada ko'rsatilgan qiymat o'rtasidagi farq korrupsion daromad sifatida taqsimlanadi. Bu esa davlat byudjetiga bevosita zarar yetkazadi va iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi.

Investitsion muhit iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Korrupsiya yuqori bo'lgan mamlakatlarda investitsion muhit beqaror va xavfli bo'ladi. Investorlar uchun asosiy muammo huquqiy kafolatlarning yetishmasligi, shartnomalar ijrosining ta'minlanmasligi va norasmiy to'lovlarning majburiy xarajatga aylanishidir. Xorijiy investorlar, odatda, korrupsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarga sarmoya kiritishdan tiyiladilar. Chunki bunday sharoitda investitsiya risklari ortadi, biznes yuritish xarajatlari ko'payadi va kutilayotgan foyda darajasi pasayadi. Bu holat, ayniqsa, uzoq muddatli va yuqori texnologiyali investitsiyalar uchun salbiy oqibatlariga olib keladi. Mahalliy tadbirkorlik subyektlari ham korrupsiyadan jiddiy zarar ko'radi. Ruxsatnomalar, soliq tekshiruvlari, bojxona jarayonlarida korrupsion holatlar kichik va o'rta biznes rivojlanishini cheklaydi. Natijada iqtisodiyotda sog'lom raqobat shakllanmaydi va innovatsion faoliyat susayadi.

Korrupsiya davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarning samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Soliq tizimidagi korrupsion holatlar soliq bazasining qisqarishiga olib keladi. Ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlar pora evaziga soliq majburiyatlaridan qochish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa davlat byudjeti daromadlarining kamayishiga sabab bo'ladi. Davlat xarajatlari sohasida korrupsiya yanada jiddiy oqibatlariga olib keladi. Infratuzilma loyihalari, qurilish ishlari, ijtimoiy obyektlarni barpo etish jarayonida byudjet mablag'larining maqsadsiz

sarflanishi keng tarqalgan muammolardan biridir. Natijada davlat tomonidan ajratilgan mablag'lar kutilgan ijtimoiy-iqtisodiy samara bermaydi.

Korrupsiya yashirin iqtisodiyotning kengayishiga qulay sharoit yaratadi. Norasmiy faoliyat bilan shug'ullanuvchi subyektlar korrupsion aloqalar orqali davlat nazoratidan chetda qolishga harakat qiladilar. Bu esa rasmiy statistik ma'lumotlarning ishonchliligini pasaytiradi va makroiqtisodiy rejalashtirish jarayonlarini murakkablashtiradi. Yashirin iqtisodiyotning kengayishi soliq tushumlarining kamayishiga, mehnat munosabatlarining norasmiylashuviga va ijtimoiy himoya tizimining zaiflashishiga olib keladi. Bu holat uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlikka jiddiy tahdid soladi.

Korrupsiya jamiyatda ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytiradi. Iqtisodiy resurslar teng taqsimlanmagani sababli aholining ma'lum bir qatlami boyib borar ekan, aksariyat aholining real daromadlari pasayib boradi. Bu holat kambag'allik darajasining oshishiga va ijtimoiy norozilikning kuchayishiga olib keladi. Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimida korrupsiya mavjud bo'lsa, aholining sifatli xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari cheklanadi. Bu esa inson kapitalining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va iqtisodiy o'sishning uzoq muddatli istiqbollarini pasaytiradi.

O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish iqtisodiy islohotlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Davlat xizmatlarini raqamlashtirish, "yagona darcha" tamoyilini joriy etish, ochiq byudjet tizimini rivojlantirish korrupsion xavflarni kamaytirishga xizmat qilmoqda. So'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar natijasida biznes yuritish sharoitlari yaxshilanib, iqtisodiy faollik oshgani kuzatilmoqda. Bu esa korrupsiyaga qarshi kurashning iqtisodiy samaradorligini yaqqol ko'rsatadi.

TAHLIL VA NATIJALAR: Korrupsiyaning iqtisodiyotga ta'sirini chuqur tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu hodisa iqtisodiy tizimning deyarli barcha bo'g'inlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, korrupsiya iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi. Chunki resurslar eng samarali yo'nalishlarga emas, balki korrupsion manfaatlar asosida taqsimlanadi. Bu esa ishlab chiqarish hajmining kamayishiga, mahsulot tannarxining oshishiga va raqobat muhitining buzilishiga olib keladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, korrupsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulot (YAIM) o'sish sur'atlari past bo'ladi. Bunga asosiy sabab sifatida investitsiya muhitining yomonlashuvi, biznes yuritish xarajatlarining oshishi va huquqiy noaniqliklarni ko'rsatish mumkin. O'zbekiston sharoitida ham o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, korrupsion xavflarning kamaytirilishi iqtisodiy faollikning oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Davlat byudjeti tahlili korrupsiyaning moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishini yaqqol namoyon etadi. Davlat xaridlari, infratuzilma loyihalari va subsidiya ajratish jarayonlarida korrupsion holatlarning mavjudligi byudjet mablag'larining samarasiz sarflanishiga sabab bo'ladi. Natijada byudjet defitsiti ortadi yoki ijtimoiy sohalarga ajratiladigan

mablag'lar qisqaradi. Bu esa aholi farovonligiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi. Yashirin iqtisodiyot bilan bog'liq tahlillar ham korrupsiyaning chuqur ildiz otganligini ko'rsatadi. Korrupsiya norasmiy iqtisodiy faoliyatni rag'batlantiradi, chunki noqonuniy faoliyat bilan shug'ullanuvchi subyektlar pora orqali javobgarlikdan qochish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu holat soliq tushumlarining kamayishiga, ijtimoiy sug'urta tizimining zaiflashishiga va makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning buzilishiga olib keladi. Aholi farovonligi nuqtai nazaridan olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, korrupsiya ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya sohalarida korrupsion holatlarning mavjudligi aholining kam ta'minlangan qatlamlari uchun sifatli xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini cheklaydi. Bu esa inson kapitalining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va iqtisodiy o'sishning uzoq muddatli istiqbollarini pasaytiradi. O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirish, ochiqlik va hisobdorlikni oshirish korrupsion xavflarni sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qilmoqda. Davlat xizmatlarining elektron shaklga o'tkazilishi, ochiq byudjet tizimi va jamoatchilik nazoratining kuchaytirilishi iqtisodiy jarayonlarda shaffoflikni ta'minlashga yordam bermoqda.

XULOSA: Xulosa qilib aytganda, korrupsiya iqtisodiyotning barqaror va izchil rivojlanishiga jiddiy tahdid soluvchi salbiy hodisa hisoblanadi. U iqtisodiy resurslarning samarasiz taqsimlanishiga, investitsiya muhitining yomonlashuviga, davlat byudjeti mablag'larining maqsadsiz sarflanishiga va aholi farovonligining pasayishiga olib keladi. Korrupsiya mavjud bo'lgan sharoitda bozor mexanizmlari to'liq ishlamaydi, sog'lom raqobat shakllanmaydi va iqtisodiy o'sish imkoniyatlari cheklanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaga qarshi kurashish nafaqat huquqiy yoki axloqiy masala, balki muhim iqtisodiy vazifa hamdir. Korrupsion xavflarni kamaytirish orqali investitsiya muhitini yaxshilash, byudjet mablag'laridan samarali foydalanish va aholi turmush darajasini oshirish mumkin. Shu bois korrupsiyaga qarshi siyosat iqtisodiy islohotlarning ajralmas qismi bo'lishi lozim. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar korrupsiyaga qarshi kurashning iqtisodiy samaradorligini namoyon etmoqda. Davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish, raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish va ochiqlikni ta'minlash orqali korrupsion holatlarni kamaytirish iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashga xizmat qilmoqda. Kelgusida ham ushbu yo'nalishdagi chora-tadbirlarni izchil davom ettirish mamlakat iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi. (2017). Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi Qonun. <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. <https://www.president.uz>

3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2023). Ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar. <https://stat.uz>
4. Xolmatov, S. R. (2020). Korrupsiyaning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 3(2), 45–52.
5. O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi. (2023). Tahliliy hisobotlar. <https://anticorruption.uz> Rasulov, A. N. (2021).